O‘ZBEKISTONDA ISLOMIY MOLIYALASHTIRISH XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHNING MUVAFFAQIYATI: ZAMONAVIY HUQUQIY BAZANI SHAKLLANTIRISH VA XALQARO TAJRIBANI MILLIY QONUNCHILIKKA MOSLASHTIRISH

Raimbayev Azim Sultonovich
Bank moliya akademiyasi
“Investitsiya va kapital bozorlari” kafedrasi o’qituvchisi, i.f.d., dotsent
Bolbekova Iroda Quvandiq qizi
O‘zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi
1-kurs tayanch doktoranti
bolbekovairoda.25.28@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada O‘zbekistonda islomiy moliyalashtirish xizmatlarini rivojlantirishning huquqiy asoslari va xalqaro tajribani milliy qonunchilikka moslashtirish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda islomiy bank faoliyatini joriy etishga doir me’yoriy-huquqiy hujjatlarning shakllanish bosqichlari, Markaziy bankning Islomiy moliyaviy xizmatlar kengashi (IFSB)ga a’zo bo‘lishi hamda AAOIFI standartlarining milliy amaliyotga tatbiq etilishi yoritilgan. Xalqaro tajriba, xususan Malayziya va Islom taraqqiyot banki guruhi tajribasi asosida O‘zbekiston uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.
Kalit so‘zlar: islomiy moliya, islomiy bank, huquqiy baza, AAOIFI, IFSB, shariat boshqaruvi, sukuk, Islom taraqqiyot banki, moliyaviy inklyuziya, xalqaro standartlar.

Аннотация. В данной статье проанализированы правовые основы развития услуг исламского финансирования в Узбекистане и вопросы адаптации международного опыта к национальному законодательству. В исследовании рассмотрены этапы формирования нормативно-правовых документов по внедрению исламского банковского дела, вступление Центрального банка в Совет исламских финансовых услуг (IFSB), а также применение стандартов AAOIFI в национальной практике. На основе опыта Малайзии и Группы Исламского банка развития разработаны практические рекомендации для Узбекистана.
Ключевые слова: исламское финансирование, исламский банк, правовая база, AAOIFI, IFSB, шариатский надзор, сукук, Исламский банк развития, финансовая инклюзия, международные стандарты.

Abstract. This article analyzes the legal foundations for developing Islamic financing services in Uzbekistan and the issues of adapting international experience to national legislation. The study examines the stages of forming normative legal documents regulating Islamic banking, the Central Bank’s accession to the Islamic Financial Services Board (IFSB), and the application of AAOIFI standards in national practice. Based on the experience of Malaysia and the Islamic Development Bank Group, practical recommendations for Uzbekistan are developed.
Keywords: Islamic finance, Islamic bank, legal framework, AAOIFI, IFSB, Shariah governance, sukuk, Islamic Development Bank, financial inclusion, international standards.

Kirish. Jahon moliya tizimida islomiy moliyalashtirish institutlari yiliga 15–20 foizga o‘sib bormoqda va hozirgi kunda 75 dan ortiq mamlakatda faoliyat yuritadi. O‘zbekistonning bu sohadagi xalqaro hamkorligi 2003-yilda Islom taraqqiyot banki (ITB)ga a’zo bo‘lishi bilan boshlangan. 2019-yil 5-martdagi PQ-4224-son qaror, 2023-yil 5-sentyabrdagi PQ-292-son qaror va 2024-yil 30-avgustdagi PF-132-son Farmon asosida Markaziy bank islomiy bank faoliyatini joriy etish to‘g‘risidagi qonun loyihasini ishlab chiqdi, 2024-yil 24-dekabrda esa Markaziy bank Islomiy moliyaviy xizmatlar kengashi (IFSB) tarkibiga a’zo bo‘ldi. Qonun loyihasi 2025-yil sentyabrda Qonunchilik palatasida, 2026-yil fevralida Senatda ma’qullanib, 2026-yil 27-martda davlat rahbari tomonidan O‘RQ-1126-son Qonun sifatida imzolandi.

Shunga qaramay, banklarning savdo faoliyati bilan bevosita shug‘ullanishini taqiqlaydigan normalar murobaha kabi savdo-asosli mahsulotlarni joriy etishga to‘siq bo‘lib qolmoqda, soliq kodeksi islomiy moliya operatsiyalarining xususiyatlarini to‘liq hisobga olmaydi, malakali shariat ekspertlari yetishmaydi. BMT Taraqqiyot dasturining 2020-yilgi so‘rovnomasiga ko‘ra, aholining 68 foizi va tadbirkorlarning 60 foizi diniy e’tiqod sababli an’anaviy bank xizmatlaridan foydalanishni istamaydi. Shu sababli mazkur maqolaning maqsadi huquqiy bazani shakllantirish bosqichlarini tahlil qilish, xalqaro tajribani milliy qonunchilikka moslashtirish mexanizmlarini o‘rganish va takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

O‘rganganlik darajasi. Islomiy moliyaning nazariy-uslubiy asoslari xorijiy olimlar Iqbal Z., Mirakhor A., Chapra M.U., Ayub M., Hassan K.lar tomonidan tadqiq etilgan, ular foiz (ribo)ni taqiqlash, risk va foydani adolatli taqsimlash tamoyillarini asoslab berishgan. O‘zbekistonda islomiy moliyani institutsional va huquqiy jihatdan rivojlantirish masalalari mahalliy olimlar Xudoynazarov F., Abrorov S.Z., Mirzasalimova O., Kuldashev J.Q.lar tomonidan o‘rganilgan. Shuningdek, ITB, BMTTD, AAOIFI va IFSB kabi xalqaro tashkilotlarning hisobotlarida islomiy moliyani rivojlantirishning xalqaro amaliyoti yoritilgan. [1–11]

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda me’yoriy-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, qiyosiy-huquqiy tahlil, tarixiy-xronologik yondashuv va kontent-tahlil usullaridan foydalanildi. Xalqaro standartlar (AAOIFI, IFSB) va milliy qonunchilik o‘rtasidagi moslik darajasini baholash uchun xalqaro tashkilotlarning rasmiy hisobotlari va statistik ma’lumotlari tahlil qilindi.

Asosiy qism. Islomiy moliyalashtirish tizimini milliy iqtisodiyotga muvaffaqiyatli tatbiq etishning asosiy sharti xalqaro standartlarga mos huquqiy bazaning shakllanganligidir. 2026-yil 27-martda imzolangan O‘RQ-1126-son Qonun bilan milliy qonunchilikka quyidagi yo‘nalishlarda yangi tartib-qoidalar joriy etilmoqda:

– islomiy bank, islomiy moliya operatsiyalari va investitsiyaviy omonat tushunchalarining qonunchilikka kiritilishi;
– Markaziy bank va banklar huzurida Islomiy moliya kengashlarining tashkil etilishi;
– islomiy moliyaviy faoliyat uchun litsenziyalash shartlarining belgilanishi;
– islomiy moliya operatsiyalariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari belgilanishi;
– bank tizimida “islomiy darcha” (Islamic window) faoliyati mexanizmining yaratilishi.

Yetakchi xalqaro standartlar hamda ularning O‘zbekiston qonunchiligiga moslashtirilish holati 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Xalqaro islomiy moliya standartlarining O‘zbekiston qonunchiligiga moslashtirilishi[1]

№	Xalqaro standart / tashkilot	Tartibga soluvchi yo‘nalishi	O‘zbekistondagi holati
1	AAOIFI	Shariatga mos buxgalteriya hisobi va audit standartlari	Milliy standartlarga integratsiyalash bosqichida
2	IFSB	Prudensial nazorat va risk boshqaruvi me’yorlari	Markaziy bank 2024-yilda a’zo bo‘lgan
3	IsDB guruhi	Texnik yordam va loyihaviy moliyalashtirish standartlari	2003-yildan hamkorlik, texnik yordam granti ajratilgan
4	Shariat boshqaruvi	Shariat kengashlari faoliyatini tartibga solish	O‘RQ-1126-son Qonun bilan tashkil etilmoqda
5	Sukuk / murobaha	Savdo-asosli va qimmatli qog‘ozlar standartlari	Alohida qonun hali qabul qilinmagan

[1]Muallif ishlanmasi.

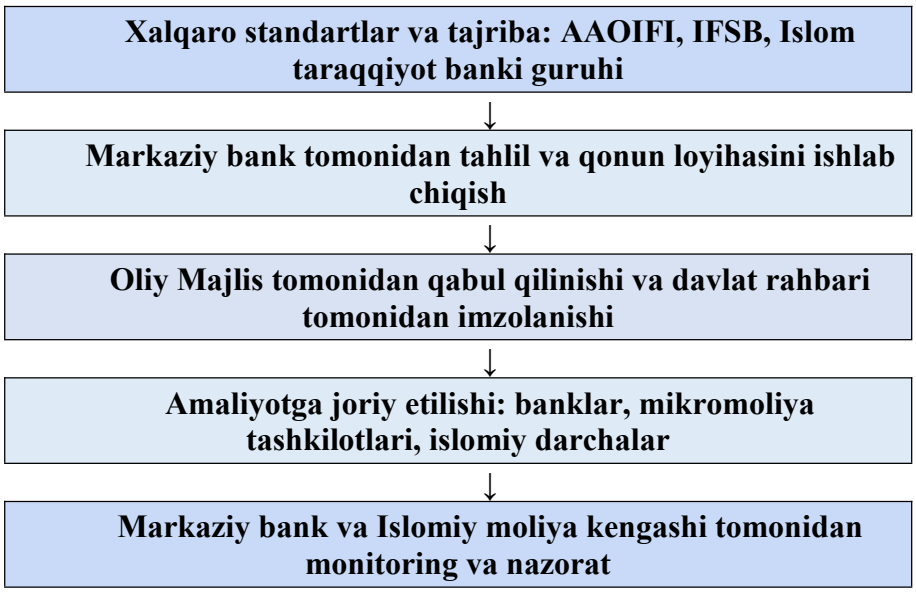
Jadval shuni ko‘rsatadiki, institutsional hamkorlik (IsDB, IFSB) muvaffaqiyatli yo‘lga qo‘yilgan, biroq sukuk va murobaha kabi savdo-asosli mahsulotlar bo‘yicha huquqiy baza hali to‘liq shakllanmagan — banklarning savdo faoliyatini taqiqlovchi normalar Fuqarolik va Bank kodekslariga qo‘shimcha o‘zgartirish kiritilishini talab etadi.

Huquqiy bazaning xalqaro standartlarga moslashtirilish darajasini baholash uchun quyidagi koeffitsientdan foydalanish mumkin:

$$HMK = M_m / M_u \times 100\% \quad (1)$$

Bu yerda: *HMK* — huquqiy moslashtirish koeffitsienti; *Mm* — milliy qonunchilikka kiritilgan moslashtirilgan normalar soni; *Mu* — AAOIFI va IFSB belgilagan asosiy standartlar umumiy soni.

Xalqaro tajribani milliy qonunchilikka moslashtirish jarayonining institutsional ketma-ketligi 1-rasmda keltirilgan.

1-rasm. Islomiy moliyalashtirish sohasida huquqiy bazani shakllantirish mexanizmi[2]

Markaziy bank prognozlariga ko‘ra, 2030-yilga qadar mamlakatda kamida 10 ta islom banki faoliyat yuritishi, uchta davlat bankida “islomiy darcha” ochilishi kutilmoqda; birinchi xizmat 2027-yilda “O‘zbekiston” bankida joriy etiladi. Mutaxassislar baholaricha, bu orqali mamlakatga qariyb 10 milliard AQSH dollari investitsiya jalb qilinishi va 100 mingdan ortiq ish o‘rni yaratilishi mumkin. ITB guruhi tarkibidagi XSRIK va XISMK O‘zbekiston banklariga jami 367 million AQSH dollari miqdorida moliyalashtirish liniyalari ajratgan, bu esa huquqiy baza to‘liq shakllanmasdan oldin ham amaliy hamkorlikning salohiyatini ko‘rsatadi. Xalqaro tajribada islomiy moliyani eng muvaffaqiyatli rivojlantirgan davlat — Malayziya hisoblanadi: kuchli yagona regulyator va standartlashtirilgan qonunchilik bazasi orqali u to‘liq ekotizim (banklar, takaful, sukuk bozori) yaratgan, bu O‘zbekiston uchun amaliy saboq beradi.

Xulosa va takliflar. O‘zbekistonda islomiy moliyalashtirish xizmatlarini rivojlantirishning muvaffaqiyati, eng avvalo, xalqaro standartlarga mos huquqiy bazaning izchil shakllanishi bilan bog‘liq. 2003-yildan boshlangan ITB bilan hamkorlik, 2019–2024-yillardagi prezident qarorlari, Markaziy bankning IFSB a’zoligi hamda 2026-yil 27-martda imzolangan O‘RQ-1126-son Qonun — xalqaro tajribani milliy qonunchilikka moslashtirish jarayonining muvaffaqiyatli natijasidir. Shu bilan birga, murobaha kabi savdo-asosli mahsulotlarga to‘siq bo‘luvchi normalar, sukukni tartibga soluvchi alohida qonunning yo‘qligi va malakali shariat ekspertlari yetishmasligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda. Olib borilgan tahlillar asosida quyidagi takliflar ilgari surilmoqda:

[2]Muallif ishlanmasi.

– bank va fuqarolik qonunchiligiga savdo-asosli islomiy moliya mahsulotlarini joriy etish imkonini beruvchi normalarni kiritish;

– sukuk bozorini rivojlantirish bo‘yicha alohida qonun loyihasini ishlab chiqish;

– milliy shariat boshqaruv organini tashkil etish va vakolatlarini qonunchilikda mustahkamlash;

– soliq kodeksini islomiy moliya operatsiyalarining xususiyatlariga moslashtirish;

– AAOIFI va IFSB standartlarini bosqichma-bosqich to‘liq joriy etish;

– moliyaviy savodxonlikni oshirish dasturlarini kengaytirish va ITB guruhi bilan texnik yordam loyihalarini davom ettirish.

Natijada islomiy moliyalashtirish xizmatlarining huquqiy bazasi to‘liq shakllanib, xalqaro standartlarga muvofiqlashtirilgach, mamlakatda moliyaviy inklyuziya darajasi oshadi, investitsiyalar oqimi kengayadi va milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga qo‘shimcha turtki beriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Islom taraqqiyot banki guruhi va Arab muvofiqlashtirish guruhi jamg‘armalari bilan hamkorlikni yanada kengaytirish va chuqurlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2019-yil 5-martdagi PQ-4224-son qarori.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 5-sentyabrdagi PQ-292-son qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-avgustdagi PF-132-son Farmoni.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Ayrim qonun hujjatlariga O‘zbekistonda islomiy bank faoliyatini joriy etishga qaratilgan qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritish to‘g‘risida”gi 2026-yil 27-martdagi O‘RQ-1126-son Qonuni.
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Islomiy moliyaviy xizmatlar kengashi (IFSB)ga a’zo bo‘lish to‘g‘risidagi rasmiy axboroti. – Toshkent: Markaziy bank, 2024.
6. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot dasturi. O‘zbekistonda islomiy moliya mahsulotlarini tahlili. – Toshkent: BMTTD, 2020.
7. Islamic Development Bank. Annual Report 2024. – Jeddah: IsDB Group, 2024.
8. AAOIFI. Shariah Standards for Islamic Financial Institutions. – Manama: AAOIFI, 2023.
9. Islamic Financial Services Board. Islamic Financial Services Industry Stability Report. – Kuala Lumpur: IFSB, 2024.
10. Iqbal Z., Mirakhor A. An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice. – New Jersey: John Wiley & Sons, 2011.
11. Xudoynazarov F. Islom moliyasi – muammolar va yechimlar // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. – 2023. – № 1(8). – 109–114-betlar.